

Красівський Орест Якубович

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри європейської інтеграції та права Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України
ORCID: 0000-0002-7028-6038
e-mail: krasivski@ukr.net

Петровський Петро Михайлович

доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри державного управління Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України
ORCID: 0000-0001-8521-2384
e-mail: petro_petrovskyy@ukr.net

СВІТ ПІСЛЯ COVID-19: ДЕМОКРАТІЯ VS АВТОРИТАРИЗМ

Розглянуто проблему розвитку світового порядку, становлення політичного ладу суспільств після COVID-19. Доведено, що кризи в Європі ХХ ст. спричиняли появу як авторитарних, так і відновлення альтернативних демократичних режимів. Визначено, що COVID-19 може стати поворотним моментом епохи глобалізації, втрати довіри до демократії та зміцнення авторитаризму.

Ключові слова: авторитаризм; пандемія; демократія; COVID-19; криза; Європа.

Постановка проблеми. Пандемія коронавірусу охопила всю планету, гостро позначилась не лише на здоров'ї населення та медичній системі світу, а й призвела до збоїв глобального інформаційного простору, економіки та інших сфер життя людства. Змінюється як внутрішня, так і зовнішня політика держави. Успіхи держав у подоланні пандемії і її економічних наслідків впливають на питання безпеки та поляризації всередині суспільств. Пандемія спричиняється до посилення державної влади та зміцнення націоналізму, загострення суперництва великих держав, стратегічної роз'єднаності. На порядок денний ставиться питання захисту завоювань демократії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій та науково-публіцистичній літературі ще не створено узагальнюючої праці щодо соціально-економічних на політичних наслідків світу, зумовлених кризою пандемії COVID-19. Проте окремі думки, спричинені світовими кризами, відзначаються у дослідженнях таких науковців, як: Я. Вінокуров, Л. Колінець, О. Невмержицька, А. Петрик та інші. Свої рефлексії щодо майбутнього розвитку світу після пандемії висловлювали українські та зарубіжні філософи, політологи, публіцисти: А. Баумайстер, О. Коваль, Р. Сущенко, С. Волт, В. Катасонов, К. Махбубані, Дж. Най, Ю. Харарі та інші. Цікаві думки щодо майбутнього після ковідного

політичного ладу прогнозує американський мислитель Ф. Фукуяма. Він, зокрема, зазначає, що після тривалої кризи світ у підсумку оновиться і демократія зміцниться.

Виокремлення невіршених раніше частин загальної проблеми.

Розкриті аспекти розгляду актуальної проблеми не вичерпують усіх граней її дослідження, а і для науки публічного управління необхідно ґрунтовніше аналізувати соціальні наслідки кризи від пандемії та формувати управлінський потенціал успішного її подолання. У цьому контексті метою пропонованої статті є аналіз авторитарних і демократичних підходів до вирішення проблем існуючої кризи.

Виклад основного матеріалу. Історія людства невіддільна від супроводжуючих постійних криз, які потрясли суспільства і держави. Вони були різноманітними за своїми проявами: політичні, економічні, фінансові, екологічні, соціальні, і протягом століть набирали силу, глибину ураження і стрімко розширювали зони покриття. Особливістю сучасних криз є їх непередбачуваність та глобальність. Через відсутність дієвих механізмів запобігання кризам, неефективне функціонування міжнародних фінансових інститутів, наявність масових фінансових спекуляцій та віртуалізацію світової економіки створюються сприятливі умови для поширення та генерування кризових явищ у світі. Досі не встановлено загально визнаного уявлення про ймовірні наслідки криз для економік країн світу, а відтак і непередбачуваних соціально-політичних змін.

Однією із найтяжчих криз ХХ ст. була Велика депресія, що стала найбільш руйнівною економічною кризою в історії Сполучених Штатів Америки (далі – США), яка згодом охопила увесь світ. Депресія розпочалася наприкінці 1929 р. і тривала до 1933 р. До депресії призвела низка чинників, проте основною причиною було поєднання вкрай нерівномірного розподілу багатства протягом 20-х рр. ХХ ст. і небаченого в цей час масштабу біржових спекуляцій на фондових біржах. Диспропорції в розподілі багатства протягом 20-х рр. існували в багатьох сферах: гроші розподілялися непропорційно між вищим і середнім класами, між промисловістю та сільським господарством у самих США та між США і Європою. Цей дисбаланс дестабілізував економіку. Небачені біржові спекуляції наприкінці 20-х штучно підтримували фондовий ринок на дуже високому рівні, що, зрештою, призвело до небаченого краху ринків. Цей крах ринків разом із диспропорціями в розподілі багатства і спричинив колапс американської економіки.

Унаслідок Великої депресії у США було закрито більше як 5 тис. банків, акції знецінились на 40 млрд дол., внаслідок підвищення рівня інфляції значно зросли ціни, багато людей опинилося за межею бідності, промислове виробництво скоротилося на 50%, у п'ять разів зменшилося виробництво автомобілів, з'явилося 12 млн безробітних (у піковий момент кризи – 15 млн). Безробіття у США заросло до 25%, а в деяких країнах ще вище, навіть до 33%. Також 5 млн американських фермерів були позбавлені господарства і

землі за несплату боргів. Погіршилось становище фермерів, дрібних підприємців, представників середнього класу [1, 2].

Особливо руйнівних наслідків світова економічна кризи завдала Німеччині. У 1932 р. промислове виробництво загалом, порівняно з 1928 р., скоротилося на 40,2%. Різко зросла кількість безробітних: у 1932 р. їх було понад 7,5 млн осіб. Повністю безробітні становили 44,4% осіб найманої праці, а працювали неповний робочий тиждень – 22,6%. Реальна заробітна плата знизилась на 25 – 40%. Антикризові заходи, прийняті урядом, не приносили бажаного результату. Промислова криза перепліталася з аграрною. Прибутковість сільського господарства знизилася на 30%. Надані кредити не могли зупинити масового розорення селянства. За 1928 – 1932 рр. із торгів було продано 560 тис. га селянської землі [3].

У країні назрівала революційна ситуація. Побоюючись повторення 1923 р., США, Франція, Англія вирішили надати нові пільги Німеччині. Був прийнятий план, розроблений групою фінансових експертів, яку очолив американський фінансист О. Юнг, який відображав інтереси приватних, передусім американських, кредиторів німецької держави. “План Юнга” передбачав дострокове припинення окупації Рейнської області, скорочення загальної суми репарацій до 113,9 млрд марок, скасування контролю над німецькою економікою, зменшення щорічних платежів [4]. Економічна криза викликала крах політичної системи Веймарської республіки. У країні спостерігалася поляризація політичних сил. На одному полюсі набирали силу ліві партії – соціал-демократи і комуністи, на іншому – нацисти (фашисти). В умовах політичної нестабільності великий капітал дедалі уважніше придивлявся до фашистського руху і почав надавати йому фінансову допомогу. У 1932 р. відбулися вибори в парламент (рейхстаг). Боротьба розгорнулася між лівими і нацистськими партіями. Перемогу в підсумку здобули нацисти. 30 січня 1933 р. президент П. Гінденбург передав владу А. Гітлеру, призначивши його рейхсканцлером. У Німеччині встановився режим фашистської диктатури.

Потрясала криза і Велику Британію, яка не зуміла сформувати державної політики стимулювання економіки, і, як наслідок, у 1931 р. лейбористи програли вибори в парламент і до влади прийшла консервативна коаліція. Масових програм із державного стимулювання економіки, подібних до “Нового курсу”, Британія не проводила.

Франція переживала чергову політичну кризу Третьої республіки. Народний фронт, який сформував уряд на чолі з Л. Блюмом, намагався проводити соціальні й економічні реформи.

У Союзі Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР) Й. Сталін реалізовував масштабний план модернізації економіки, реконструкції та створення нових промислових потужностей. Потреба у значних коштах для інвестицій в умовах депресії та падіння цін на сировинні ресурси та зерно (основні предмети експорту СРСР) змусили керівництво країни вдатись до конфіскації збіжжя в населення, щоб наростити експорт, що стало однією з причин Голодомору.

Як наслідок, у 1931 р. Велика Британія відмовляється від золотого забезпечення своєї грошової одиниці – фунта стерлінга, що призвело до девальвації фунта й здешевлення британських товарів на зовнішніх ринках. Цим шляхом пішли ще 25 країн світу, валюти яких були “прив’язані” до фунта стерлінга. Відбулося посилення ролі держави в управлінні економікою. У США проголошують “новий курс Рузвельта”, основою якого було втручання держави в усі сфери життєдіяльності суспільства. У Європі активізуються ліво- та праворадикальні рухи. В Німеччині встановлюється фашистський режим та посилюється позиція фашистів у Італії. В Іспанії – громадянська війна від липня 1936 р. до березня 1939 р. між ліво-республіканським урядом Іспанської республіки та правими силами країни. Довготривалому та кривавому сценарію громадянської війни сприяла інтервенція СРСР (на боці республіканського уряду) та Німеччини й Італії (на боці повстанців). Посилюється милітаризація Японії та здійснюється агресія проти Китаю.

Таким чином, Велика депресія як одна із найтяжчих криз ХХ ст. була не лише найбільш руйнівною економічною кризою в історії багатьох країн, але й стала причиною посилення міжнародних суперечностей, що у підсумку призвело до Другої світової війни.

Глобальним масштабом характеризується також фінансова криза 2008 – 2009 рр., яка відрізняється від попередніх глибиною і розпочалася з проблем на ринку іпотечного кредитування США. Проте основою кризи були фундаментальні причини, враховуючи макроекономічні, мікроекономічні та інституційні, передусім: світовий дисбаланс (дефіцит поточного рахунку США поряд із профіцитами та значними обсягами валютних резервів у Китаї і країнах-нафтоекспортерах Перської затоки, глибока і зростаюча соціальна нерівність); політика низьких процентних ставок та пов’язана з цим кредитна експансія, яка супроводжувала пом’якшення монетарної політики і є однією з типових умов фінансових криз; надлишок ліквідності в економіці США; втрата зв’язку між зростанням вартості фінансових активів і підвищенням продуктивності праці; неадекватна бюджетна політика; мікроекономічні чинники та інституційні причини; глобалізація світової економіки [5].

Криза поширювалася світом надзвичайно швидко. Так, через численні канали впливу на світовому фінансовому ринку криза позначилася на реальному секторі світової економіки вже у 2007 р. У грудні того ж року рецесія почалася в США, а вже через квартал – у Японії, Німеччині та Франції. У третьому кварталі економічний спад захопив Велику Британію, Росію та Україну, а в східно-азійських країнах він проявився в останньому кварталі 2008 р. Зниження світового валового внутрішнього продукту (далі – ВВП) (у постійних цінах за ринковими курсами валют) у 2009 р. становило 2% (порівняно з ростом на 1,8% у 2008 р.). Розсіялися численні міфи про невразливість, стабільність і стійкість транснаціональних банків: загальні втрати тільки великих банків США перевищили 1,8 трлн дол. Для подолання нестачі капіталу їм потрібно

ще 500 – 800 млрд дол.; європейські банки були датовані на суму 500 млрд дол. [6].

Наслідки кризи стали відчутні і для України. Вплив світової фінансової кризи на економіку України найбільше почав проявлятися у вересні 2008 р. Загалом, криза проявилася: девальвацією національної грошової одиниці; скороченням державних доходів і зростанням дефіциту; нарощуванням зовнішньої державної заборгованості; банкрутством фінансових установ, втратою платоспроможності, кризою ліквідності у різкому падінні вартості активів; спадом обсягів продажу експортної продукції вітчизняних підприємств на світових ринках; падінням цін, підвищенням рівня світової конкуренції; скороченням обсягів виробництва та виділенням якісних властивостей продукції, що підвищують її конкурентоспроможність.

Перша негативна статистика, пов'язана зі світовою фінансовою кризою, з'явилася ще за підсумками вересня 2008 р. – падіння на 4,5% промислового виробництва. У жовтні ситуація стала погіршуватися, і в січні – лютому 2009 р. відбулося вражаюче падіння. На кінець 2009 р. падіння ВВП досягло позначки 10% та рівень інфляції – 20% [7].

Руйнівний вплив фінансової кризи та її економічних наслідків спричинилися до значного погіршення умов життя європейців і решти світу, “що ризикують у певний термін часу навіть підірвати підґрунтя демократії”, про що відзначалося в резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи в 2009 р. [8]. Згідно з оцінкою експертів Світового банку (далі – СБ), “зросла ймовірність дестабілізуючої волатильності фінансових ринків, підвищилася вразливість деяких країн що розвиваються до потрясінь такого роду”, також посилилися настрої на користь протекціонізму в торгівлі, зберігся підвищений рівень політичної невизначеності і геополітичних ризиків. Окрім того, ослаблення економічного зростання і підйом вартості запозичень “посилюють занепокоєння з приводу боргової та фінансової стабільності”, а зростання безробіття призвело до “зростання політичної невизначеності і протекціоністських тенденцій”. Нарешті, геополітика, як і раніше, утворює ризики для економік (це і невизначеність на Корейському півострові, і напруженість на Близькому Сході, і проблеми у відносинах Росії з США і Європою). СБ також вказує на загострення політичних змін, “поляризацію громадської думки”, антиглобалістські настрої і зростаючий вплив популістських сил та лідерів по усьому світу [9].

Однак найбільшою з часів Великої депресії 29 – 30-х рр. ХХ ст. стала економічна криза, яку спричинила пандемія коронавірусу. Світова економіка увійшла в нову рецесію. “Уже зрозуміло, що світове економічне зростання у 2020 р. буде негативним. ... Насправді, ми очікуємо на найбільше економічне падіння з часів Великої депресії”, – повідомила голова Міжнародного валютного фонду (далі – МВФ) К. Георгієва напередодні весняних зборів МВФ та Світового банку 27 березня 2020 р. За її словами, МВФ прогнозує падіння показника ВВП на душу населення для 170 країн світу. Відповідно до прогнозу МВФ, економіка

світу впаде на 3% – найбільше за останні декілька десятиліть. Найбільше нова криза вдарила по країнах, що розвиваються. До переліку цих країн належить і Україна. За розрахунками МВФ, із цих країн вивели майже 100 млрд дол. іноземних інвестицій – це втричі більше, аніж за аналогічний період під час економічної кризи 2008 – 2009 рр. [10].

Криза гостро вдарила по країнах Європейського Союзу (далі – ЄС). Економіка 19 країн Євросони, офіційною валютою яких є євро, в другому кварталі 2020 р. впала на 12,1%, про що свідчать остаточні дані Статистичного управління Європейського Союзу. Економіка ЄС увійшла в рецесію. У річному вираженні ВВП Євросони скоротився на 15%. Рекордне падіння ВВП було зафіксоване в Німеччині (–10,1%, порівняно з попереднім кварталом), Франції (–13,8%), Італії (–12,4%) та Іспанії (–5%). У першому кварталі ВВП Євросони знизився на 3,6% у поквартальному вираженні і на 3,1% – у річному. ВВП 27 держав Євросоюзу в другому кварталі впав на 11,7% в поквартальному вираженні і на 14,1% – в річному. За попередніми даними, кількість зайнятих скоротилася, порівняно з попереднім кварталом, на 2,8% в Євросоні та на 2,6% – в ЄС. Порівняно з другим кварталом 2019 р., зайнятість скоротилася на 2,9% в Євросоні та на 2,7% – у ЄС [11].

За прогнозами Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН), через пандемію COVID-19 упродовж наступних двох років світ недорахується майже 8,5 трлн дол. доходів [12]. Перспективи світової економіки є невтішні. Розвинуті країни чекає негативне економічне зростання – їх ВВП скоротиться на 5%. Ці втрати буде частково компенсовано лише на кінець 2021 р., коли економіка сягне помірного зростання – на рівні 3,4%. Для країн, що розвиваються, скорочення економіки прогнозують у середньому на рівні 0,7%. А світова торгівля скоротиться майже на 15%. Пандемія, ймовірно, призведе до того, що за межею бідності опиняться понад 34 млн осіб, до того ж понад половина приросту цього показника припадає на африканські країни. А довгостроковий прогноз свідчить, що до 2030 р. кількість тих, хто живуть в умовах крайньої бідності, зросте ще на 130 млн осіб.

Особливістю нової кризи є не лише те, що вона створює безпрецедентну невизначеність, але й те, що найболючіше вона “б’є по робочих місцях”, змінює напрями виробництва та доставки товарів, руйнує цілі сектори економіки, зокрема туристичний (через коронавірус без роботи у світі можуть залишитися 75 млн людей, які працюють у сфері туризму), транспортний та навіть енергетичний (через падіння попиту на нафту). Так, лише за місяць від початку карантину у США про своє безробіття повідомило майже 22 млн людей – кожен восьмий працездатний американець. Це найбільша кількість безробітних у США за всю історію офіційних спостережень Американської служби праці (із 60-х рр. ХХ ст.). Зростання безробіття спостерігається у всьому світі, і вже невдовзі це може призвести до рекордного зростання кількості людей, які живуть за межею бідності. За оцінками об'єднання

міжнародних організацій, які займаються проблематикою бідності, “Oxfam” – їх може побільшати на 500 млн осіб [13].

Світовій економіці також загрожує високий рівень фінансового розшарування, який уже зараз спостерігається та поглиблює розшарування населення планети. Пандемія особливо сильно вдарила по людях, зайнятих на низькооплачуваній роботі, що не вимагає особливих навиків, тоді як кваліфікованіші працівники постраждали менше. Як результат, у світі збільшується розрив у доходах бідних і багатих – як людей, так і країн [14]. За даними журналу “Forbes”, тільки за два місяці (із 23 березня до 22 травня 2020 р.) загальний стан 25 найбагатших людей у списку світових мільярдерів зріс на 255 млрд дол. Найбільше за ці два місяці заробив засновник Facebook М. Цукерберг, його статки збільшилися на 31,4 млрд – до 86,5 млрд дол. Другим за розміром прибутку є засновник і керівник торговельного онлайн-майданчика “Amazon”, найбагатша людина в світі Дж. Безос. Він заробив 29,9 млрд дол., збільшивши свій дохід до 146,9 млрд. доларів. Третім став глава “Reliance Industries Limited” М. Амбані, він збільшив свої статки майже на 20 млрд дол. [15]. Генеральний секретар ООН А. Гутерріш, виступаючи в липні 2020 р. в Нью-Йорку з нагоди річниці до дня народження колишнього президента Південно-Африканської Республіки Н. Мандела зазначив, що зараз понад 70% людей у світі живуть в умовах нерівності в доходах і якості життя, яка постійно зростає. 26 найбагатших людей у світі володіють сукупним багатством, що еквівалентне доходам половини світового населення. На думку генсека, високий рівень фінансового розшарування у світі спричиняє економічну нестабільність, корупцію, фінансові кризи, зростання злочинності, призводить до погіршення фізичного і психічного здоров'я людей. Згідно з даними, які А. Гутерріш навів у своїй промові, за період із 1980 р. до 2016 р. на 1% найбагатших людей світу припадало 27% загального сукупного зростання доходів. Більш ніж половина 20-літніх людей у країнах із високим рівнем людського розвитку зараз мають вищу освіту, тоді як у країнах із низьким рівнем розвитку людського потенціалу цей показник становить лише 3%. Водночас глава ООН наголосив, що якість життя людей на сьогодні також залежить від статі, етнічного походження, раси, наявності інвалідності та багатьох інших аспектів. Нинішня криза, на думку А. Гутерріша, зумовлена епідемією, виявила проблеми, які людство ігнорувало десятиліттями – неадекватний рівень охорони здоров'я різних країн, проблеми у соціальному захисті населення, структурна нерівність, погіршення стану навколишнього середовища, кліматична криза, а цілі регіони, які досягли помітного прогресу у викоріненні бідності і скороченні нерівності за декілька місяців були відкинуті назад на декілька років [16].

Затяжна економічна криза спричиняє нові збої у бізнесі і призводить до руйнування таких галузей, як торгові центри і мережі, туристичні компанії. Пандемія ще більше підштовхне тенденцію до концентрації ринку в економіці США, яка неухильно росла протягом десятиліть. За прогнозами економістів,

світова економіка найближчим часом не зможе повернутися до подібного стану, що передував COVID-19. Швидше за все, вона буде відновлюватися повільно і невпевнено, а прогрес сповільниться наступними хвилями інфекцій. Тільки великі потужні компанії зможуть пережити кризу, до того ж найбільше виграють технологічні гіганти.

Загроза існує навіть і для існування Європейського Союзу, про що заявив в інтерв'ю газеті "Financial Times" у квітні 2020 р. президент Франції Е. Макрон. "Ми повинні говорити про крах ЄС як "політичного проекту" і європейської ідеї, якщо блок не "підтримає постраждалі економіки". Неможливо мати спільний ринок, в якому "деяких приносять в жертву в битві проти COVID-19", – сказав він [17].

Пандемія коронавірусу, яка атакує людство планети, економіку, медичну систему та інші сфери суспільств, може призвести до значних змін не тільки в економічній, а й політичній сфері. Рішення, які будуть прийняті світовими лідерами, будуть мати вплив на багато років. Вони будуть впливати не лише на охорону здоров'я, а й на соціальну сферу, економіку, політику, культуру. Тривала епідемія в поєднанні з величезною втратою робочих місць, затяжною рецесією і борговим навантаженням може створити напруженість, яка переросте у політичну реакцію, наслідки якої передбачити неможливо. Водночас, як пише Ф. Фукуяма, песимістичні варіанти легко уявити. Націоналізм, ізоляціонізм, ксенофобія і напади на ліберальний світовий порядок розвивалися протягом багатьох років, і ця тенденція буде тільки прискорюватися пандемією [18]. Уряди Угорщини та Філіппін використовували кризу, щоб надати собі надзвичайні повноваження, ще більше віддаляючи їх від демократії. Угорський прем'єр-міністр В. Орбан, зокрема, розглядає надзвичайний стан як можливість посилення своєї влади, а не як тимчасовий і пропорційний захід. Підписаний ним декрет наочно демонструє механізм консолідації влади та "розмивання" демократії. Багато інших країн, враховуючи Китай, Сальвадор і Уганду, прийняли аналогічні заходи. Тут спрацьовують принципи ієрархії, поваги до авторитету, довіри до держави та підпорядкування індивідуальних прав правам громади.

Беззаперечне просування демократії, лібералізму та відкритих суспільств перетворюється на певну поступливість, яка із економічною кризою насувається у формі популізму. Популізм виявив, що рівність можливостей і держава добробуту відходять на другий план. Поширюючись, криза COVID-19 дискредитує традиційну політику та інституції, що сприймається широкими верствами населення як системна невдача. Водночас криза системи охорони здоров'я продемонструвала межі популізму як з боку виконання рекомендацій експертів, так і щодо ефективності інституцій як механізму керування кризою. Головні носії західного популізму спромоглися відстояти конкретний риторичний та політичний підхід у боротьбі з COVID-19, вимагають керування кризою. Малоімовірно, що після кризи популізм зникне, а попит на лідерів, які його

відстоюють, “розвіється”. Фактично, частина риторики популістів та порядку денного, спрямованих на захоплення влади, може бути посилена в різних місцях.

Зростання популізму, націоналізму збільшить ймовірність міжнародного конфлікту. Лідери можуть розглядати конфлікти як корисні внутрішньополітичні відволікаючі фактори або вони можуть бути спокушені слабкістю чи неуважністю своїх супротивників і використовувати пандемію для дестабілізації улюблених цілей. Проте, з огляду на те, що зберігається стабілізуюча сила ядерної зброї і загальні проблеми, з якими зіштовхуються всі основні гравці, міжнародна турбулентність менш імовірна, аніж внутрішня.

На фоні боротьби проти пандемії коронавірусу актуальними стали протилежні концепції подальшого розвитку політичних систем суспільств. З одного боку, пандемічна криза акцентує на необхідності системи багатосторонніх відносин – мультілатералізм, а також демонструє всю помилковість одностороннього націоналізму та ізоляціонізму. Представники цього напрямку вважають пандемію доказом того, що країни повинні об’єднати зусилля для перемоги над спільною загрозою. З іншого боку – вимальовуються протилежні погляди на розвиток світу: глобалізація і відкриті кордони створюють вразливість перед вірусами та іншими загрозами, а боротьба за контроль над постачанням товарів, зокрема медичного обладнання та матеріалів, вимагає, щоб кожна країна спочатку подбала про себе саму. Прибічники цієї концепції вважають, що країни будуть у більшій безпеці, якщо дистанціюються одна від одної.

Коли йдеться про подолання світової економічної кризи і боротьбу проти пандемії – саме життя підказує необхідність міжнародної співпраці. Ці проблеми можуть бути ефективно вирішені лише шляхом співробітництва політичних режимів. Спостерігаючи за тим, як часто національні лідери звинувачують один одного, що призводить до розпалювання міжнародної неприязні, вчені та представники охорони здоров’я в усьому світі поглиблюють свої мережі і зв’язки. Насамперед, аби подолати коронавірус, людству необхідно обмінюватися інформацією у всьому світі, країни повинні відкрито ділитися порадами та знаннями. Необхідні також глобальні зусилля щодо виробництва та поширення медичного обладнання, а також використання та обміну медичного персоналу, відправлення його у найбільш постраждалих регіони світу. Такий досвід уже напрацьований у багатьох країнах. Так, у час піку пандемії в Італії у країну були направлені спеціалісти з Албанії, Польщі, країн Західних Балкан, які надали населенню конкретну медичну допомогу. А українська група у складі 20 фахівців не лише допомагали італійським колегам, але й переймали досвід лікування нової хвороби [19]. З огляду на те, як країни націоналізують ключові галузі промисловості в час війни, всенародна боротьба проти коронавірусу вимагає “гуманізації” важливих виробничих потужностей і тісного міжнародного співробітництва.

Подібно до того, як Велика депресія не лише спричинилася до появи фашизму, а й зміцнила ліберальну демократію, пандемія також може призвести до деяких позитивних політичних наслідків. Вона показує недоліки та

недоопрацювання існуючих інститутів держави, сприяє зростанню досвіду і професіоналізму. В багатьох країнах може відбутися радикальне зрушення та здійснення реформ, які можуть вивести ці країни з існуючого стану.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Пандемія COVID-19 стала найбільшою глобальною кризою світу з часів Великої депресії. Її глибина та масштаби колосальні. Фінансово-економічна криза здатна перевершити за своїми наслідками Велику рецесію 2008 – 2009 рр. Найбільше криза позначилася на країнах ЄС, економіка якого увійшла в рецесію. Тільки у другому кварталі 2020 р. економіка країн Єврозони впала на понад 12%. Відзначається рекордне падіння ВВП, значно скоротилася кількість зайнятості, скорочується світова торгівля. Прогнозується, що пандемія призведе до зростання бідності, до того ж понад половину цього показника припадає на африканські країни. Особливістю нової кризи є не лише те, що вона створює безпрецедентну невизначеність, але й те, що найболючіше вона позначається на робочих місцях, змінює напрями виробництва та доставки товарів, руйнує цілі сектори економіки, зокрема туристичний, транспортний та навіть енергетичний. Пандемія коронавірусу здатна призвести до значних змін не тільки в економічній, а й політичній, соціальній сферах, культурі. Тривала епідемія в поєднанні з величезною втратою робочих місць, затяжною рецесією і борговим навантаженням може створити напруженість, яка переросте в політичну реакцію. Націоналізм, ізоляціонізм, ксенофобія і напади на ліберальний світовий порядок можуть посилитись за умов пандемії. Уряди окремих країн використовували кризу, щоб надати собі надзвичайні повноваження, ще більше віддаляючи їх від демократії. Тут спрацьовують принципи ієрархії, поваги до авторитету, довіри до держави та підпорядкування індивідуальних прав правам громади. Поширюючись, криза COVID-19 дискредитує традиційну політику та інституції, що сприймається широкими верствами населення як системна невдача, місце демократії займає популізм, риторика якого спрямована на захоплення влади і може бути посилена в різних місцях. Зростання популізму, націоналізму збільшує ймовірність міжнародного конфлікту. Саме тому актуальними стали протилежні концепції подальшого розвитку політичних систем суспільств – об'єднання зусиль для перемоги над спільною загрозою, міжнародна співпраця, обмін інформацією та підтримка демократичних засад сучасного суспільства. Перспективи подальшого дослідження порушеної теми необхідно вбачати у детальному висвітленні демократичних чинників подолання загроз COVID-19 і забезпеченні сталого розвитку суспільства.

Список використаної літератури

1. Основні причини Великої депресії. URL : <https://propozitsiya.com/ua/osnovni-prichini-velikoyi-depresiyyi> (дата звернення: 15.12.2020).
2. URL : <https://dovidka.biz.ua/velika-depresiya-prichini-i-naslidki> (дата звернення: 15.12.2020).

3. Короткий курс лекцій з дисципліни “Історія економіки”. URL : https://studme.com.ua/193107108320/politekonomiya/mirovoy_ekonomicheskij_krizis_1929-1933_ego_posledstviya.htm (дата звернення: 15.12.2020).

4. Пархомчук О. С. Юнга план // Українська дипломатична енциклопедія : у 2 т. Київ : Знання України, 2004. С. 786.

5. Невмержицька О. В., Петрик А. О. Вплив глобальної фінансової кризи на розвиток національних фінансових систем // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. 2013. № 1. С. 9—15.

6. Колінець Л. Б. Наслідки глобальних кризових явищ для економіки України // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Вип. 18. Ч. 2. С. 54—57.

7. Плотніков О. Вплив світової фінансової кризи на події в Україні. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/1513231.html> (дата звернення: 20.12.2020).

8. Наслідки світової фінансової кризи : Резолюція ПАРС 1651. 2009. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/898_rez_1651.htm (дата звернення: 20.12.2020).

9. Світовий банк описав можливий сценарій нової фінансової кризи. URL : <https://www.epravda.com.ua/news/2018/06/6/637513> (дата звернення: 20.12.2020).

10. Вінокуров Я. У світі почалася нова економічна криза – голова МВФ. URL : <https://hromadske.ua/posts/u-sviti-pochalasya-nova-ekonomichna-kriza-golovi-mvf> (дата звернення: 26.12.2020).

11. Економіка Єврозони увійшла в рецесію // Економічна правда. URL : <https://www.epravda.com.ua/news/2020/08/14/664040> (дата звернення: 26.12.2020).

12. URL : <https://ua.112.ua/ekonomika/za-mezheiu-bidnosti-cherez-koronavirusa-oruniatsia-bilshe-34-mln-osib-oon-535975.html> (дата звернення: 26.12.2020).

13. Вінокуров. Я. Нова Велика депресія: наслідки коронавірусу для світової та української економіки. URL : <https://hromadske.ua/posts/nova-velika-depresiya-naslidki-koronavirusu-dlya-svitovoyi-ta-ukrayinskoji-ekonomiki> (дата звернення: 27.12.2020).

14. URL : <https://www.unian.ua/economics/finance/naybagatshi-lyudi-v-sviti-forbes-porahuvav-naskilki-zbagatilisya-milyarderi-novini-ukrajina-11009153.html> (дата звернення: 27.12.2020).

15. URL : <https://ua.112.ua/ekonomika/za-mezheiu-bidnosti-cherez-koronavirusa-oruniatsia-bilshe-34-mln-osib-oon-535975.html> (дата звернення: 27.12.2020).

16. Генсек ООН: мы плывем по одному морю, но кто-то – на яхте, а кто-то – цепляясь за обломки. URL : <https://www.rbc.ru/society/18/07/2020/5f13110d9a794752ab274d3c> (дата звернення: 27.12.2020).

17. Financial Times. InoPressa. 2020. URL : <https://www.lrt.lt/ru/novosti/17/1165399/financial-times-makron-preduprezhdaet-o-razvale-es-esli-blok-ne-primet-ideiu-finansovoi-solidarnost> (date of using: 30.12.2020).

18. Фукуяма Ф. Пандемія і політичний лад. Необхідна держава. URL : <http://sg-sofia.com.ua/fukujama-pan> (дата звернення: 30.12.2020).

19. Італія дякує українським медикам за жест солідарності. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/news-koronavirus-ukrajina-italija-dopomoha/30530350.html> 4.04.2020 (дата звернення: 30.12.2020).

Статтю подано: 28.01.2021

Статтю схвалено: 24.03.2021

Krasivskiy Orest Yakubovich

Doctor of History, Professor, Head of the European Integration and Law Department of Lviv Regional Institute for Public Administration of the National Academy for Public Administration

ORCID: 0000-0002-7028-6038

e-mail: krasivski@ukr.net

Petrovskiy Petro Mykhailovich

Doctor of Public Administration, Professor, Head of the Public Administration Department of Lviv Regional Institute for Public Administration of the National Academy for Public Administration

ORCID: 0000-0001-8521-2384

e-mail: petro_petrovskyy@ukr.net

WORLD AFTER COVID-19: DEMOCRACY VS AUTHORITARIANISM

Problem setting. The coronavirus pandemic has spread across the planet, not only affecting the health of the population and the world's medical system but also disrupting the global information space, economy and all other spheres of human life. Both domestic and foreign policies of states are changing. Success in overcoming the pandemic and its economic consequences is affecting security and polarization within societies. The pandemic leads to enhancing public power and strengthening nationalism, the intensification of rivalry between great powers, and strategic disunity. In this context, the paper objective is to consider authoritarian and democratic approaches to solving the problems of the current crisis.

Recent research and publications analysis. The general scientific and scientific-journalistic literature has not yet created a generalized work on the socio-economic and political consequences caused by the crisis of the COVID-19 pandemic. However, some views caused by global crises are noted in the studies of J. Vynokurov, L. Kolinets, O. Nevmerzhytska, A. Petryk, and others. Ukrainian and foreign philosophers, political scientists, publicists A. Baumaster, O. Koval, R. Sushchenko, S. Walt, V. Katasonov, K. Mahbubani, J. Nai, Y. N. Harari expressed their reflections on the future development of the world after the pandemic. The famous American thinker F. Fukuyama notes that after a long crisis, the world will eventually be renewed and democracy will be strengthened.

Highlighting previously unsettled parts of the general problem. The history of mankind is inseparable from the accompanying constant crises that have shaken societies and states. The peculiarity of modern crises is their unpredictability and globality. Due to the lack of effective crisis prevention mechanisms, inefficient functioning of international financial institutions, the presence of mass financial speculation and the virtualization of the world economy, favourable conditions are created for the spread and generation of crisis phenomena in the world. So far, there is no generally accepted view of the likely consequences of crises for the world's economies, and thus unpredictable socio-political changes.

Paper main body. The Covid-19 pandemic has become the world's largest global crisis since the Great Depression. Its depth and scale are enormous. As a result, it is capable of surpassing the Great Recession of 2008 – 2009. Thus, only in the second quarter of 2020, the economy of the Eurozone countries fell by more than 12%. There is a record drop in GDP, world trade is declining. The pandemic is projected to increase poverty, with more than half of those in Africa. The peculiarity of the new crisis is not only that it creates unprecedented uncertainty, but also that it destroys entire sectors of the economy, including tourism, transport and even energy.

The Coronavirus pandemic can cause significant changes not only in the economic but also in the political, social and cultural spheres. A protracted epidemic, combined with huge job losses, a protracted recession and a debt burden, could create tensions that will escalate into a political reaction. Nationalism, isolationism, xenophobia and attacks on the liberal world order may intensify. As the COVID-19 crisis spreads, it discredits traditional politics and public institutions, which are perceived by the general public as a systemic failure, and democracy is replaced by populism and the rhetoric of radicalism.

Conclusions of the research and prospects for further studies. The crisis of the coronavirus has a significant impact on all spheres of society, causing negative consequences in the economy, health care and socio-political relations. There are growing populism, nationalism and authoritarianism, which increases the likelihood of social and international conflicts. That is why it became topical to defend the opposite concepts of further development of political systems of societies - to join forces to overcome the common threat, international cooperation, exchange of information, support for democratic values.

Key words: democracy; economy; European Union; covid; crisis; pandemic; authoritarianism.

Reference

1. *Osnovni prychny Velykoi depresii.* (2020). URL : <https://propozitsiya.com/ua/osnovni-prichini-velikoyi-depresiyi> [in Ukrainian].
2. URL : <https://dovidka.biz.ua/velika-depresiya-prichini-i-naslidki> [in Ukrainian].
3. *Korotkyi kurs leksii z dystsypliny "Istoriia ekonomiky".* (2020). URL : https://studme.com.ua/193107108320/politekonomiya/mirovoy_ekonomicheskyy_krizis_1929-1933_ego_posledstviya.htm [in Ukrainian].
4. Parkhomchuk, O. S. (2004). Yunha plan. *Ukrainska dyplomatychna entsyklopediia.* (Vol. 1-2). Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].
5. Nevmerzhytska, O. V., Petryk, A. O. (2013). Vplyv hlobalnoi finansovoi kryzy na rozvytok natsionalnykh finansovykh system. *Visnyk Universytetu bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy*, № 1, pp. 9-15 [in Ukrainian].
6. Kolinets, L. B. (2018). Naslidky hlobalnykh kryzovykh yavysheh dlia ekonomiky Ukrainy. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, Issue 18, Vol. 2, pp. 54-57 [in Ukrainian].
7. Plotnikov, O. (2020). *Vplyv svitovoi finansovoi kryzy na podii v Ukraini.* URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/1513231.html> [in Ukrainian].
8. *Naslidky svitovoi finansovoi kryzy. 1651.* (2009) [in Ukrainian].
9. *Svitovyi bank opysav mozhlyvyi stsenarii novoi finansovoi kryzy.* (2018). URL : <https://www.epravda.com.ua/news/2018/06/6/637513> [in Ukrainian].
10. Vinokurov, Ya. (2020). *U sviti pochalasia nova ekonomichna kryza – holova MVF.* URL : <https://hromadske.ua/posts/u-sviti-pochalasya-nova-ekonomichna-kryza-golovi-mvf> [in Ukrainian].
11. *Ekonomika Yevrozony uviishla v retsesiiu.* *Ekonomichna pravda.* URL : <https://www.epravda.com.ua/news/2020/08/14/664040> [in Ukrainian].
12. URL : <https://ua.112.ua/ekonomika/za-mezheiu-bidnosti-cherez-koronavirusa-opyniatsia-bilshe-34-mln-osib-oon-535975.html> [in Ukrainian].

13. Vinokurov, Ya. (2020). *Nova Velyka depresiia: naslidky koronavirusu dlia svitovoi ta ukrainskoi ekonomiky*. URL : <https://hromadske.ua/posts/nova-velika-depresiia-naslidki-koronavirusu-dlya-svitovoyi-ta-ukrayinskoyi-ekonomiki> [in Ukrainian].

14. URL : <https://www.unian.ua/economics/finance/naybagatshi-lyudi-v-sviti-forbes-porahuvav-naskilki-zbagatilisya-milyarderu-novini-ukrajina-11009153.html> [in Ukrainian].

15. URL : <https://ua.112.ua/ekonomika/za-mezheiu-bidnosti-cherez-koronavirusa-opyniatsia-bilshe-34-mln-osib-oon-535975.html> [in Ukrainian].

16. Hensek OON: my plyvem po odnomu moriu, no kto-to – na yakhte, a kto-to – tsepliaias za oblomki. (2020). URL : <https://www.rbc.ru/society/18/07/2020/5f13110d9a794752ab274d3c> [in Russian].

17. Financial Times. InoPressa. (2020). URL : <https://www.lrt.lt/ru/novosti/17/1165399/financial-times-makron-preduprezhdaet-o-razvale-es-esli-blok-ne-primet-ideiu-finansovo-solidarnost>.

18. Fukuiama, F. (2020). *Pandemiia i politychnyi lad. Neobkhidna derzhava*. URL : <http://sg-sofia.com.ua/fukujama-pan> [in Ukrainian].

19. *Italiia diakuie ukrainskym medykam za zhest solidarnosti*. (2020). URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/news-koronavirus-ukrajina-italija-dopomoha/30530350.html> 4.04.2020 [in Ukrainian].

Paper submitted: 28.01.2021

Paper accepted: 24.03.2021

Цитування: Красівський О. Я., Петровський П. М. Світ після COVID-19: демократія VS авторитаризм // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. Вип. 1(66) : у 2 ч. Ч. 1 / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2021. С. 22—35. (DOI: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.66.2021.233442>).

Citation: Krasivskyi, O. Y., Petrovskyi, P. M. (2021). Svit pislia COVID-19: demokratiia VS avtorytaryzm. *Efficiency of Public Administration*, Issue 1(66), pp. 22-35. (DOI: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.66.2021.233442>).